

A „rőt hajú abbé”

Lipták Ildikó – Mészáros Beáta

1. óra

Téma: Utcagyerekek (az utcáról) egyházi fenntartású menhelyre kerülnek a barokk korban, Velencében.

Az 1. óra fókuszában a kontextusépítés áll: a barokk világ, a gazdagok és a szegények életmódja közötti kontraszt érzékeltetése.

Tanulók: 5. osztály

Antonio Vivaldiról (1669/78-1741): A barokk mester életrajzában – születési időpontja mellett – igen sok a fehér folt. Ami tudható, az bőséges tárháza lehet a témát kereső drámatanárnak. Tudjuk, hogy Velencében született és születésekor – talán égi jelként – földrengés rázta meg a várost. A beteges, ráadásul vörös hajú gyermeket gyakran éri megaláztatás, ami zárkózottá, tüskéssé tette és ez irányú tehetsége révén a muzsika felé terelte. Magányában a hegedű lett a társa – a hangszer virtuózává vált. Felcseperedvén a boldogulás útja az egyházi szolgálaton keresztül vezetett, pappá szentelték. Úgy emlegették: a rőt hajú abbé. Magát a szolgálatot nem vette valami komolyan. Felettesei hegedűművészként, zeneszerzőként igényt tartottak rá, de felmentették misemondási kötelezettsége alól. Rábízták egy velencei egyházi árvaház, a Pieta növendékeinek zenei nevelését. A mester tehetséges növendékeiből hamarosan híres zenekart nevelt és hosszú évekig vezette azt. Élete alkonyán népszerűsége megkopott. Új lehetőségek reményében az idős mester északra, a németek felé vette útját, de újabb sikerek már nem vártak rá. Itt hallgatott el végleg a „rőt hajú abbé” hegedűje.

*A játék két tanár közreműködésére épül. Ennek igazán a **színházi jelenetek** miatt van jelentősége. Ezek narrációval vagy más módon történő helyettesítésével egy drámatanár is vezetheti az órákat.*

Bevezető beszélgetés

A játékvezető barokk kori festményekről, szobrokról, épületekről készült képek segítségével beszélgetést kezdeményez a barokk világáról. Érdeemes kitérni pl. a következőkre: a gazdagok és szegények életmódja közti különbség, a cifra ábrázolásmód mögöttes jelentései, a hétköznapi élet és életmód. (Ajánlott irodalom: A barokk, Corvina, 1994.)

Kiscsoportos improvizáció

Alkossunk 4-5 fős csoportokat, és készítsünk jeleneteket az alábbi helyzetekre! A játék során vegyük figyelembe a fenti beszélgetés során előkerült jellemző jegyeket! Amit nem tudunk jelezni a tárgyi környezettel (bútorok, öltözködés), azt helyettesítsük gesztusokkal és beszéddel!

- Néhány nemes egy közös ismerősükről beszélget. Téma: a távollévő ember vagyona jócskán megszaprodott az utóbbi időben, s ez irigykedésre ad okot.
- Egyházi méltóságok. Egy közeli egyházi ünnepről beszélnek, amit nagy pompával akarnak megszervezni – természetesen istent szolgálva –, de akkor el kell venni a szegényeknek szánt adományokból.
- Főúri vendégség. A szolgák megszöktek. Hogyan oldják meg a helyzetet a munkához nem szokott nemesek?

Egész csoportos jelenet

Egy bál eljátszása a hozzá tartozó viselkedéssel és természetesen tánccal (ehhez Vivaldi zenéje is kiváló).

A játékban elsősorban a társadalmi ranglétra alján lévő gyerekekről játszhatunk. A kontextus megismerése szempontjából azonban nem lényegtelen, hogy ugyanebben a világban hogyan élnek a gazdagok. A játékra invitálás szempontjából sem mindegy, hogy először milyen szerepet ajánljunk a gyerekeknek: a szerencsétlen koldusokét vagy a gazdag nemesekét.

Életképek az utcáról

A szegénység, a betegségek miatti nyomor, az árvaság sok gyereket az utcára vitt. Jó részüknek nem volt hová, kihez hazamenni. Ezek a gyerekek kisebb bandákba tömörülve próbálták életben maradni.

A tanár által javasolt címek alapján készítsünk néhány jellemző állóképet az ő életükről! Például:

- A maradékok begyűjtése zárás után a piacon.
- Zsebtolvajok a vásári forgatagban.

- A városi katonaság rendet tesz.

A következőkben arra lesz szükségünk, hogy a tanulók a velencei utcagyerekek szerepébe lépjenek. Mint csoport fognak szembekerülni a hatalommal, ezért jelen esetben szerepeiket felesleges rétegzetten, mélységében kidolgozni, de annyit mindenképpen találjunk ki, hogy ki hogyan került az utcára!

Egész csoportos improvizáció

A nap végén a katonaság razziát tartott, a gyerekek elmenekültek a várható verés elől. Egy sikátor eldugott zugában összegyűlve beszélgetnek az életük nehézségeiről. Beszámolhatnak arról is, hogy ki miért van itt.

Színházi jelenet

A herceg és egy pap beszélgetnek arról, hogy „mostanában nagyon elszaporodtak az utcagyerekek”, érdemes volna megtisztítani az utcákat, szánjanak rá egy kis pénzt, hogy a Pieta nevű egyházi intézetben elhelyezést kaphassanak!

Beépített gyakorlat: halászfogó

A katonaság egy része kivonult az utcára azzal a paranccsal, hogy a legrövidebb idő alatt minél több utcagyereket cserkésszenek be, fogjanak el.

Ha az óra helyszíne alkalmas rá és a tanár szükségét érzi a csoport megmozgatásának, „demonstrálhatjuk” a gyerekek összeszedését. Játsszuk el ezt úgy, hogy akit már megfogtak, az együttműködik a hatalommal, és ő is segít a többiek kézre kerítésében. Akit az első fogó megfogott, az a fogó kezét fogva szintén fogó lesz, aztán már hárman lesznek és így tovább. Ha már túl sokan vagyunk a láncban, szétválhatunk 3-4 fős csapatokra. A gyakorlat addig tart, míg mindenkit elkaptunk.

Szó sincs itt vidám kergetőzésről, sokkal inkább olyan „vadászatról”, ahol ember a vadász és a vad is.

Tanári narráció

A Pieta jó hírű egyházi intézmény. Jó hírét annak köszönheti, hogy már több alacsony sorból származó árva vagy nagyon szegény gyerek számára is felemelkedési lehetőséget nyújtott. Rangot nem szerezhettek itt, de több gazdag család innen választott pl. házi tanítót a gyereke mellé.

Az utcagyerekek behozatala utáni első időszak nagyon nehéz szokott lenni. Az újoncok kb. egy osztálynyi gyereket tesznek ki, nevelésüket a régebben itt lévő gyerekektől elkülönítve szokták megkezdeni.

Kiscsoportos improvizációk

Játsszunk el egy-egy jelenetet arról, hogy mik okozták a legnagyobb problémát a nevelők számára a megregulázatlan gyerekekkel kapcsolatban! Minden csoport mutassa be, játssza el a többieknek az általa kitalált jelenetet!

Gyűlés

Nevelői értekezleten vagyunk. Mindannyian a Pieta tanárait (valamennyien egyházi emberek) játsszuk. A téma: az új társaság minden eddiginél nagyobb gondot okoz. Milyen nevelési eszközöket vethetnénk be a nagyobb hatás érdekében? A szigor és a szép szó – úgy tűnik – egyaránt hatástalan...

A megbeszélés addig tart, míg sikerül kitalálnunk egy mindannyiunk számára elfogadható nevelési koncepciót.

2. óra

Az első játék tervezésekor tudtuk már, hogy mi lesz a második óra célja. A befejező játék során (ld. 1. óra, gyűlés) a tanulók rendkívüli érzékenységgel a „kezünk alá dolgoztak”: határozott elképzeléseik voltak azzal kapcsolatban, hogy művészeti nevelési eszközökkel meg lehet majd fogni a nehezen kezelhető gyerekeket. Így nekünk nem volt más dolgunk, mint terepet adni a tanulóknak, hogy megvalósítsák ötleteiket. Ha a gyerekek kevésbé preferálják a zenei-művészeti nevelést, használhatjuk a herceg figuráját, aki a fórum-színház konvencionál (ld. később) hatalmával élve, a támogatás fejében kiköti egy színvonalas zenekar megszervezését, amit a közelgő születésnapján hallani akar (szorító körülmény).

Téma: A „hátrányos helyzetű tanár” szenvedései...

Fókusz: Hogyan hat a diákokra, ha kiderül, hogy a „tanár is ember”, mégpedig tehetséges?

Cél: A sorozat második epizódja a tanári szándék szerint Antonio Vivaldi zenetanári működésével szeretné megismertetni a gyerekeket.

A négy évszak, Vivaldi legismertebb műve 6. osztályos ének-zene tananyag. Emellett a hegedűversenyek különböző részletei végigkísérik az ének-zene tananyagot 1-8. osztályig. Egyes részletei felcsendülnek az órán is. Mi kevésbé ismert részeket választottunk az unásig hallgatottak helyett, de érvényes tanári célnak tartjuk azt is, ha valaki a nagyon (pl. reklámokból) ismert dallamokat akarja beazonosítani és szerzőhöz köttetni a tanulókkal.

A különös, előnytelen külső adottságai miatti kisebbségi érzésekkel küzdő rendkívüli zenész-tehetség mint a Pieta tanára jelenik meg a játékban. Szükségtelen leleplezni, hogy kiról van szó, ám ha vannak zeneileg művelt gyerekek az osztályban, nem baj, ha már a játék közben rájönnek, hogy Vivaldi a történet főszereplője. Csúfnevén, „rőt hajú abbéként” valamint Antonioként emlegessük mi is!

Az előzmények felidézése (a pillanat megjelölése)

Beszélgünk az előző óra játékaikról, az erősebb pillanatokat egész csoportos állóképek segítségével fel is idézhetjük!

Fórum-színház

A herceg a legnagyobb mecénásunk. A zenei nevelésnek komoly tárgyi és személyi feltételei vannak. Ehhez az anyagi források nem állnak rendelkezésünkre. Próbáljuk meggyőzni a herceget, hogy támogassa elképzelésünket!

A herceg szerepét természetesen a tanár játssza, aki *eleinte* nem hiszi el, hogy ezeknek a vadócoknak érdemes a kezükbe adni finom hangszereket. A herceggel a választott képviselők tárgyalnak, akiket a gyerekek közösen készítenek fel: tanácsokat adnak nekik, hogy mivel és miként győzhetnék meg a herceget. A támogatás fejében a herceg feltétele: egy pompás hangverseny a születésnapján.

Színházi jelenet, véletlenül meghallott beszélgetés és gyűlés

Két pap arról beszélget, hogy a herceg a rőt hajú abbét mindenképpen a Pieta tanárai közt szeretné látni. Lenézően beszélnek róla, nevetségesnek tartják a külseje miatt, nem látnak rá esélyt, hogy a gyerekek el fogják fogadni.

Narráció: Az újoncok közül néhányan kihallgatták a beszélgetést. Folytassuk a játékot azzal, hogy éjszaka a szobájukban beszélgetnek a hallottakról.

A tanár is gyereket játszik. Szerepéből inspirálhatja a játzókat arra, hogy – mint a pletykajátékokban szokás – hajmeresztő dolgokat találjanak ki az ismeretlen, új tanárról.

Egész csoportos improvizáció

Eljött a kíváncsian várt pillanat: az első óra a rőt hajú abbéval. A hatást fokozhatjuk, ha sikerül szert tennünk egy vörös parókára (persze nem valami divatos frizúrával). Az improvizáció úgy kezdődik, hogy a tanulók a zenetanteremben várják a tanárt. Az óra (egyik) vezetője mint Antonio jelenik meg. Ha kitalálunk valamilyen meglepő dolgot, amivel a külsejét nevetségessé tesszük (ha nem tudunk parókát szerezni), szinte biztos, hogy a leendő tanítványok viselkedése megalázó lesz Antonio számára. Az új tanár, akinek egyáltalán nincs rutinja a tanítás terén, megpróbálja elmondani a gyerekeknek, hogy mit fognak tanulni. Ez feltehetően a gyerekek viselkedése miatt is nehézségekbe ütközik, ráadásul a zenésznek sem kenyere a beszéd.

Gondolatkövetés

Az improvizáció után ugorjunk vissza az időben és nézzük meg, vajon milyen gondolatok jártak a rőt hajú abbé fejében, mielőtt belépett a tanterembe.

Narráció

Antonio munkája kudarcok sorozatából állt. Nevetségesnek, megalázottnak és a feladatra alkalmatlannak érezte magát. Szinte nem telt el nap újabb és újabb kudarcok nélkül.

Ötlebörze

Gyűjtünk össze olyan eseményeket, melyekben nagyon rosszul érezte magát a zenetanár!

Állóképek vagy rövid jelenetek

Az elhangzott ötletektől függően készítsünk állóképeket vagy rövid (kiscsoportos) improvizációkat ezekről az esetekről!

Javasolható, hogy a szereplőkkel készítsünk „belső interjút”, tehát a belső hangok nevű konvenció mintájára kérdezzük meg a tanulókat, hogy mi indokolja a viselkedésüket.

Levél

Antonio elhatározta, hogy levelet ír a hercegnek.

Nagytiszteletű Herceg Úrnak!

Annak reményében fogtam pennát, hogy méltóságos uram jóváhagyja távozásomat a Pieta falai közül, mert személyem nem alkalmas a gyermeki lélek durvaságainak megcsiszolására. A Pieta lakóival nem tudok együtt működni, s engedtessek megfogalmaznom: nem hiszek abban, hogy a művészeti nevelés ideája megvalósulhat az intézményben.

Egyúttal kérem, engedélyezze, hogy az előlegként felvett pénzüsszeget némi haladékkal fizethessem vissza!

Hú szolgája: *a rőt hajú abbé*

A herceg postafordultával a következő választ küldette:

Antonio atyának

A méltóságos Herceg Úr elutasította kérelmét. A fizetséget a megszabott munkával, a kiszabott időben le kell dolgoznia.

Goldoni, udvari kamarás

„Véletlenül meghallott zene”

Egy ismét kudarcba fulladt zeneóra-kísérlet után az abbé a szobájába ment és magához vette a hegedűjét. A tanáron csúfolódó gyerekek közül többen utána mentek, és a folyosón megálltak, mert a következőket hallották kiszűrődni a tanár szobájából: részlet a Nyár című hegedűverseny 1. tételéből – Allegro non molto.

Ki-ki ízlése szerint választhat más szomorú zenei részletet is Vivaldi munkásságából.

Egész csoportos improvizáció

A gyerekek szobájukba siettek és megbeszélték, ki mit gondol a hallottakról. A tanulók várhatóan „meghatódnak” a zenétől és magukat okolják Antonio szomorúsága miatt. Ha így van, a tanár játszhatja az ördög ügyvédjét, aki „silány vernyogásnak” nevezi a hallottakat. (Persze nem neki kell győznie a vitában!) Ha netán mégsem hatott rájuk úgy, ahogyan vártuk, beszéljünk arról, hogy minek kell történnie ahhoz, hogy észrevegyék a zenetanárban az embert, aki pokolian szenved a gyerekek ellenállásától.

Értékelés

Változik-e a gyerekek viselkedése ezután? Hogyan fognak viselkedni a következő órán? A zenetanár persze nem tudja, hogy „kihallgatták”. Arra készül, hogy ha legközelebb belép a terembe, ugyanolyan hangulat fogadja, mint máskor.

Egész csoportos improvizáció

Játsszuk el ezt a zeneórát!

Az óra vezetője (főleg, ha nem ének szakos), egyszerűbb (pl. ritmus-) gyakorlatokkal teheti hasonlatossá a játékot egy zeneórához. Antonio persze nem érti, miért változtak meg így a gyerekek, sőt: attól fél, esetleg újabb megszegényítésre készülnek tanítványai, és viselkedésük a terv része.

Narráció

Küszöbön áll „az a bizonyos” születésnap hangverseny. Sőt, a rőt hajú abbét és zenésztanoncait hamarosan magas rangú úri körök multságaira invitálták. Velence-szerte híre ment a tehetséges zenekarnak!

Mímes játék

Válasszuk ki valamelyik hegedűverseny tempósabb, mozgalmassabb tételének egy részét (pl.: a Tavasz vagy a Tél c. művek 1. tétele), amire a gyerekek „eljátszhatnak” egy sikeres előadást.

Szerencsés esetben ez a játék egy 6. osztályos csoportban nem ütközik ellenállásba, sőt nagy kedvvel „hadonásznak” a zenére.

Előtte beszéljük meg, hogy milyen hangszerek voltak jellemzőek a korban, s azokat hogyan kell használni (elsősorban vonós hangszerek, esetleg fafúvósok)! Ejtsünk szót arról is, hogy milyen rendben helyezkedik el a zenekar!

Visszaemlékezések

A mester idősebb korában elhagyta a Pietát, amihez sok emlék és siker fűzte. Németföldre ment szerencsét próbálni. Ottlétének azonban nem volt különösebb visszhangja. Itt is halt meg.

Velencében viszont sikerre vezette zenekarát, nemes emberek jártak a csodájára. Kisebb csoportokban írjunk néhány visszaemlékezést, amit felnőttként írtak az egykori tanítványok a mesterről!

Például:

- Egy kottagyűjtemény bevezetőjének részlete – egy zenésszé lett volt tanítvány tollából.
- Részlet a zeneszerző nekrológiájából (pl. egy kollégától).
- Antonio visszaemlékezései a Pietában töltött évekről.

Az órát néhány mondatnyi, Vivaldiról szóló információval zárhatjuk...

Melléklet

Javasolt zenék az órák egyes részeihez:

1. óra

A bál jelenethez tánczene: Apáczai Kiadó, Daloskönyv (5. osztály) CD-n vagy kazettán megjelent mellékletéből:

J. S. Bach: G-dúr menüett (35. szám)

J. S. Bach: Gavotte (D-dúr Szvitből) (38. szám)

J. S. Bach: Bourrée (h-moll Szvitből) (40. szám)

2. óra

Daloskönyv (2. osztály), CD

A „véletlenül meghallott zene” c. konvencióhoz: Vivaldi: A négy évszak – Nyár II. tétel eleje (77.), esetleg a II. tétel eleje (76.)

Mimes játék (a zenekar): Vivaldi: Négy évszak – Tél I. tétel eleje (63.)

A varázsfuvola

Lipták Ildikó – Mészáros Beáta

Téma: Családi viszály.

Tanulók: 5-6. osztály.

A játék izgalmasabb, ha az opera ismertetése előtt játsszuk, de ha van olyan a gyerekek között, aki már találkozott a művel, az sem jelent problémát, hiszen a műből csak egyetlen (a családi) szílat választottuk történetünk alapjául, továbbá a cselekménybonyolítás izgalmánál fontosabb lehet a kutatómunka.

Fókusz: A gyerek helyzete és viszonya a családi viszályban; a gyerek csak tehetetlen báb lehet a szülők közötti harcban, avagy joga van-e a saját életéhez?

Szükséges eszközök: Papírok, tollak, CD-lejátszó, A varázsfuvola c. opera CD-n, videómagnó és televízió, Ingmar Bergman: A varázsfuvola c. operafilmje.

Cél: Válaszkeresés a fókuszban megfogalmazott kérdésre; a Mozart-opera alaptörténetének megismerése; közelebb kerülni az operához mint műfajhoz, ezzel előkészítve, hogy A varázsfuvola c. opera megismerése ének-zene órán ne ütközzék ellenállásba.

Idő: 2 tanóra.

Körülmények/feltételek: Terem, széthúzott padokkal. A játék két drámatanár közreműködésére épül. A tanároknak ismerniük kell az operát.

A játék kezdetén szükségtelen elárulni, hogy A varázsfuvoláról játszunk, de a zenei és filmes bejátszásoknál közöljük előre, hogy a szereplők énekhangon szólalnak meg („a mai órán egy opera segít nekünk a történet eljátszásában”)! Az óra végén viszont természetesen mondjuk el a legfontosabb információkat